

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ltn

✓ 338

1999

3642

Բ Լ Ի Ի Յ Ի Մ
Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆԻՊՈԼԻՍ

ԿԱՄ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՅՔ

Ե Ի

ԲՐՈՒԿԱԿԱՆՏԱ

№ 253

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԵՄԻՅԵԹԻ ԻԼՄԻՅԵ

1870

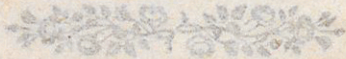
Մ Ի Թ Ի Գ Լ Ի Գ

Մ Ի Թ Ի Գ Լ Ի Գ

Պ Ե Մ Ե Գ Լ Ի Գ Լ Ի Գ

Ի Ս

Մ Ե Գ Լ Ի Գ Լ Ի Գ

338-60

28-341

0781

Բ Լ Ի Ի Թ Ի Մ

Ի Կ Ո Ս Ս Ա Ն Դ Ն Ո Ւ Պ Օ Ղ Է Ի Ս

Կ Ա Ս Ա Ր Ե Ի Ե Լ Ե Ա Ն Հ Ս Ա Յ Բ

Ե Ի

Բ Բ Ո Բ Ա Կ Ա Ն Տ Ա

Հ Ա Յ Ա զ Գ Ի ի կաթողիկէ անուանեալ մասին վէճը ընդ ժամանակս ժամանակս այլ եւ այլ կերպարանքներ առաւ . վերջին ժամանակներս այդ փոփոխութիւնները աւելի ստէպ են , որ է վէճին կենդանութեանը նշան : Բայց քանի որ արագաքայլ արշաւելոյն կարծես թէ կը մերձենայ իւր լուծմանը , հարկ կը սեպուի աւելի մտադրութեամբ քննել պարագաները , եւ դործոյն յաջողութեան զգուշաւոր նկատողութիւնները ընել : Ա յս դէպքերէս մէկն է Մօսկինեօր Բլիւշիմի 'ի կոստանդնուպօլիս հասնիլը ի Յ/ՁԱ մարտի , նուիրակ խրկուելով 'ի Հռովմայ :

Հռովմ մինչեւ ցայսօր այս ժողովրդեանո հետ ուղղակի բանակցելին եւ անոր միտքը կամ կամքը հարցնելին հեռու բռնած էր ինքը զինքը : Թուի թէ իրեն քաղաքադատականին մէկ էական պայման մը դրած էր զԱզգը ամենեւին չխտռնել խընդրոյ մը մէջ , որքան ամենայն ումեք Ազգին կը վե-

րարերէր : Յայտնի է ամենուն Հռովմայ անպատաս-
խանի ձգելը ժողովրդեան թղթերը , եւ իւր այս
լռութիւնը աշխարհաքարոզ ըրաւ ինքն իւր փե-
տոր . 18ին խրկած համբաւաւոր հեռագիրներով :
Կը գուշակէր անշուշտ Հռովմ ժողովրդեան միաքը
եւ անոր կամքը իւր ազգային իրաւանց խնդրոյն
նկատմամբ : Ուստի զամենայն լռութիւն կը պահէր,
եւ 'ի ծածուկ Աղգային դործոց վրայ սահմաններ
կը դնէր եւ կարդադրութիւններ կ'ընէր քանի մը
արբանեակներովը : Խորագիտութիւն էր լռութիւ-
նը , բայց իւր խորագիտութիւնը խորագիտագոյն
կըլլար , եթէ քաջ հաշիւ ընէր , թէ մինչեւ ցվերջ
կարենար պիտի նոյն ամրապահեաւ լռութեանը
մէջ կենալ . որով չէր իյնար այն անկարկաւտելի
հակասութեան մէջ որով մինչդեռ փետր . 18 ին
հեռագիրը ~~բարեպաշտ~~ կը վճուէր ժողովրդեանս
բողոքը , ուղերձը , բաղձանքը , եւ պատասխանեոյ
անարժան , — միւս կողմանէ իւր ընկերակցին հե-
ռագիրը կ'ազգէր թէ Բլիւյիմ կը խրկուի կոր նը-
ուիրակութեամբ 'ի կոստանդնուպօլիս :

Բլիւյիմ ուրեմն բունի կուգայ 'ի Պօլիս , եւ
Հռովմ յակամայս խոնարհած կ'ըլլայ 'ի զիջողու-
թիւն եւ յունկնդրութիւն իւր հերքելի , մերժելի
փետեղի , դատապարտելի ժողովրդեան գանգա-
տանաց եւ բողոքին : — Հարկ ուրեմն է մեզ քըն-
նել եւ իմանալ եղած պարագաները , որպէս զի
ստոյգ գուշակենք պատգամաւորին միտքը , եւ
դիտնանք թէ ընդ ո՞ւմ բանակցի :

Եթէ այդպէս առաջի դնելու ըլլամք խնդիրը
թէ Հռովմ բռնագատութեամբ եկաւ այդ բանակ-
ցութեան , տեղի չմնար տարակուսելու թէ դատ-

նութիւնը ընթացակից պիտի ըլլայ այդ դործոյն :
Եւ այդ դառնութեան արմատին ջլերը եւ ե-
րակները մանրամասն կ'երեւան հեռագրոյն տա-
ռիցը մէջ մտադիր ընթերցողին : Այդ դառնու-
թեան ժամանակ երկնած խորհուրդ մը կարելի չէ
որ քաղցրահամ պտուղ մը յառաջ բերէ : Սակայն
մենք ոչ մեր խոհեմութենէն ետ կենամք , եւ ոչ
ալ անաչառութենէ : Չըլլայ թէ մեր զգացած օ-
րինաւոր տհաճութիւննիս ընդդէմ ընթացից Հը-
ռովմայ զմեզ չարաչար եւ յանդուգն քալցնէ , եւ
ոչ ալ անտեղի երկիւղը կամ տկարութիւնը մոլոր-
ցնէ զմեզ , եւ մահու գեղը իբրեւ կենաց գեղ
մեզի ճաշակել տայ :

Հռովմ որ 'ի հարկէ բռնագատեալ այդ նուի-
րակութիւնը մեզի կը խրկէ , երկու կերպա-
նօք կրնայ մեզի ներկայանալ , կամ անկեղծ եւ
յայտնի կերպարանքով իւր զայրոյթը խսկ եւ խսկ
երեւցնելով , ինչպէս որ հեռագիրները կը սպառ-
նային . եւ կամ կեղծուպատիր եւ շողոքորթական
կերպերով : Մէկը զինական պատրաստութեամբ եւ
սուր ճիրաններով կը դիմէ եւ կը բռնէ որսը , եւ
միւսը դաւադիր որոգայթով : Եթէ համարիմք որ
դառաջինը կատարեց Գեր . Առաքելեանին ձե-
ռօք , եւ փորձով իմացաւ , թէ սնխորհուրդ էր
այդ ճամբան , եւ իւր ձեռաց մէջ փշրեցան իւր
դէնք'րն , եւ որսն ալ ձեռքէն պրծաւ , — կը մնայ
ուրեմն հիմն որ երկրորդ եղանակաւ լմարուի , եւ
այն խսկ է անշուշտ Մօսնիներ որ Բլիւյիմին յանձնը-
ված դործը :

Հռովմ եթէ իրօք զիջողութիւն դործածէ , եւ
եթէ առ երեսս քաղցրութիւն , եւ ինչպէս ըսին

ունանք, գինւոյն մէջ ջուր խառնել ուղեկայ, այլ մատուռակ քան դիւխիմ յարմարագոյն առ այդ չէր կարող գտնել: — Բլիւյիմ առաջին անգամ չէ որ ի Պօլիս կուգայ, եւ ոչ առաջին անգամ որ աղգային գործոց մէջ կը մտնէ, ներկայ գտնուեցաւ Աղգային Սիւնհոյոսին յորում, ժամանակն է ըսել Աղգային իրաւանց դէմ եւ նոյն իսկ այժմեան խնդրոյս հակառակ պաշտօն մը կատարեց, ներկայացուցիչ ըլլալով իրբեւ բարձրաքանդակ խորագիր մը, Հռովմայի իշխանապետութեանը Սիւնհոյոսին Աղգային դահլճին մէջ: Բայց ամենայն եղանակաւն եւ ճամբով ապօրինաւոր էր այդ ժողովը, եւ այդ ալ նոյն անկարգութեանց մեկը սեպուի: Թէպէտեւ անողի էր եւ անգործունեայ Բլիւյիմի այդ ներկայութիւնը, որովհետեւ հրաշալիստագոյն եւ ջերմագոյն քանդինքն գործունեայ պաշտօնեայ մը կար հանդերձ քանի մը արբանեկօք աղգային հանդերձին տակ Հռովմայ ներքին խորհուրդները կատարելու, սակայն բաւական էր Հռովմայ քաղաքադիտութեանը այդ եռանկիւնի դիտարկին ներկայութիւնը, որ յամենայնի կ'ուզէ միջամուխ ըլլալ, եւ յամենայնի նախագահ բազմիլ, եւս առաւել յիրս Արեւելեաց, որոնց դերութիւնը սակաւ առ սակաւ յորէնս կ'ուզէ անցունել: — Բլիւյիմ թէ եւ իբր Հռովմայ փոխանորդ կը բազմէր հոն բայց Հատունեանը անխող եւ անմտագիր իրեն համարձակ կը վճռէր, կը հաստատէր, կը բառնայր, կը դնէր ամեն բան ինչ որ կուզէր, առանց այդ խրատելին մտիկ ընելու: Սակայն աներկբայելի է թէ կայր մէջերնին տարածայնութեան ե

րեւոյթ մը: Այդ տարածայնութիւնը ինչ պատճառէ ալ առաջ եկած ըլլար, եւ թէ եւ առ երեսրս, բաւական էր այն—ժողովրդեանս սիրելի ընելու զինքը Բլիւյիմ, եւ ժողովրդեան պարզասիրտ վտահութեանը արժանի սեպուելու: Եւ ժողովրդեան Բլիւյիմին վրայ ցուցած վտահութիւնը այնքան եղաւ, որ 'ի Հռովմ կասկածելի ըրաւ զինքը, եւ Բլիւյիմ այդ տարադէպ եւ անօգուտ սիրունիւն վրայէն ուզեց թօթափել, փութալով անսրխալութեան նորագիւտ կղզին ելնել: — Այդպիսի ոմն էր ուրեմն Բլիւյիմ, երբոր առ ժողովուրդս իբր հաշտարար նուիրակ խրիտիչն որոշուեցաւ: Արդ ուրեմն ժողովրդեանս սիրելին եւ ճանօթն Բլիւյիմ կը խրկուի առ մեզ, բայց Աղգիս եւ անոր իրաւանց հակառակորդէն, եւ ինչպէս ըսինք, յանձնարարութեամբ անուշ երես ցուցնելու, եւ ամուրիչ հաշտարար վանդերով հիւսելու իւր խօսքերը: — Բայց չխաբուինք, եւ կրկին կըսեմ, չխաբուինք, որ իւր բուն դազսնի պաշտօնը այլ ինչ է քան զժողովուրդեանս ուզածը: Սիրելի եւ ծանօթ աղգիս կոչեցինք զԲլիւյիմ. — Բայց նստինք առանձին նախ դայն քննելք թէ իրօք ծանուցեալ է Աղգիս, եւ թէ յիրաւի սիրելի է Աղգիս եւ սիրող զաղգս: — Արդ ինչպիսի՞նք կը ճանչնամք զԲլիւյիմ: — Սակաւ ժամանակեայ փորձ եւ ծանօթութիւն մը ստացեր եմք վրան, սակայն եթէ արտաքին տեսքը նայիմք նախ, կսկ մաքուր եւ քաղաքալար մէկը կ'երեւայ, դէմքը եւ շրթունքը միագոյն ճերմակ, հանդերձ նեմոյնի ծանրութեամբ, Հրանտացոց աշխուժիւ առ սակաւ մի համեմեալ: Ունի ճարտարութիւն երկու

այսերը ըստ հարկին երկու կողմէն վեր ցրցունելու, որ կրնան անջին ալ ձախին ալ ժպտալից եւ անուշ ձեւ մը տալ:—կը մնայ ներքին հողւոյն եւ մտաց զգացմանը քննութիւնը: Ծա՛նր խնդիր: Խոհեմ ըսուած եւ հարեւանցի դիտող անձանց վկայութեան թէ որ լեւմբ հաւնելու եմք, եւ ընդհանրապէս կարճաբառ տեսութեան մը միայն պատահելով հաւնելու աչօք նայեր եմք, եւ վրան քիչ շատ յարգմը ստացեր եմք, եւ սիրոյ յարուսմը կարծեմ տըռեր ենք աւելի այն կարծիքէն շարժեալ թէ Աղդիս, եւ առ հասարակ Արեւելեաց սիրողէ բընութեամբ, եւ անոնց մշտստանջ վիճակին վրայ կարեկցութեան դուրս եւ գորով կը ցուցնէ, եւ քիչ շատ մեղադրութեանց ձեւ անոր հարստահարողաց համար:

Յիրաւի ակործելի յատկութիւններ, եւ ժամանակիս յարմար այսպիսի մէկ մը գտնուելու այն ակթուոյն վրայ, ուր կը բաղձի ինչպէս որ եղաւ ատենօք իլըրոյ Գաղղիացի եպիսկոպոսը, արդարակորով մարդ: Սակայն անհաստատ է մարդկային բնութիւնս, եւ այս տխուր տկարութիւնն ալ ունի, որ ժամանակի, տեղոյ եւ այլ եւ այլ պարագայից հետ շփուելով բան կ'ըլլայ որ իրմէ անոնց կը ձգէ, եւ բան կ'ըլլայ որ անոնցմէ կ'առնէ: Վերջապէս կ'երթայ Բլիւլիմ ի Հռովմ, եւ ահա քանի մը ամսէ ետքը Աղդիս հակառակորդէն նուիրակութեան մասնաւոր պաշտամամբ մը կը վերադառնայ հոս: Պաշտօն մը որ պէտք է սկզբնական մեղք մը ունենայ, պաշտօն՝ որ կ'ենթադրէ թէ մերձեցողն հարկ է որ բանէ մը պլըշտըկած ըլլայ: « Միթէ մարթ ինչ իցէ ի Գաղղիէ

բարեոյ իմիք լինել »: կը քննեմք եւ հարցափորձ կրնենք յայտնի եւ դադոնի աղբիւրներու, եւ կը ստուգեմք որ Աղղիս կարծած եւ երեւակայած անկողնասէր, եւ արդարակորով եւ անշահախընդիր մարդք քանի՞ դժուարին է գտնելը: Ի Հռովմ յուզեալ նորանշան խնդիր մը որ է Պապին անձնական անսխալութիւնը՝ փորձաքար մը եղաւ դրբեթէ ամենեցուն բնութեանը եւ կարծեաց որնոյն խնդրոյս վրայ վճիռ պիտի տային: Բաղմասուռն խեղճ եպիսկոպոսաց խառնիճադանճին առջեւ խայծ մը նետուեցաւ ՚ի Հռովմայ՝ իրենց շահախնդիր ըզձից կատարումը փոխարէն դնելով անոնց, թէ որ հոն գրուելու ըլլան: Եւ ահա վաղող վաղողի, եթէ միամիտք, եւ եթէ խորամիտք միանգամայն ստորագրելու: Հռովմայ քաղքին հիմնարկութիւնը կը յիշեմ, ուր հիմնարկուեց բացաւ դռները անոնց, որ պատասպարան մը կը խնդրէին, եւ թիկունք, եւ եթէ հոն մէկը արդար ալ գտնուէր՝ կասկածելի էր: Ստամբուր ընթերցողք, եւ ժողովըրդեանս վէճին քննադատք եւ իրաւագէտք ներեն մեր անաչառ ըլլալնուս եւ համարձակախօս: Արդեօք ներելի՞ էր Բլիւլիմայ ալ մեր եպիսկոպոսաց հետ խօսակցելու եւ խորհրդակցելու ատեն այս իրենց դատին համար՝ իբրեւ իրենց յաջողութեանը փրկարար մէկ հատիկ միջոց այդ անսխալութեան ակեաց վրայ տատանող անհիմն լաստափայտին պլըելու խորհուրդք եւ յորդորը տալ: Բլիւլիմ այդու խրատու կամ անխորհուրդ բարեկամ գտնուեցաւ, կամ չարախորհուրդ թըշնամի: Չեմք քննել թէ ի՞նչպէս կարելի էր այդ խորհրդեան յաջողութիւնը, ուր ինքն արթուն հա-

կառակորդն Հանունեանն, որ չէր վրիպեցունէր
աչքէն եւ ոչ մէկ առիթ մը, յորմէ կրնար իւր վը-
տանգաւոր եւ դժուարին գործոյն յաջողութեա-
նը համար օգնութիւն մը գտնել, առաջին եղած
էր իւր ստորագրութիւնը սալու : Չէ՞ր գիտեր Բը-
լիւյիմ որ մեր հակառակորդը այդ դաշտին մէջ
խաղալու քան զինքը եթէ տարեօք եւ եթէ փոր-
ձիւ շատ աւելի ճարտար էր եւ հմուտ : Բայց ա-
ռաւել քան զդոսա չէ՞ր գիտեր Բլիւյիմ, եթէ մեր
ազգային խնդրոյն թափանձանց էր եւ խորամուխ :
Թէ այդ անսխալութիւնը ամենեւին անհամա-
ձայն էր մեր խնդրոյն հետ, եւ մանաւանդ թէ ա-
մենեւին հակառակ :

Թէ որ իրօք այդպիսի խորհուրդ մը տուած
է Բլիւյիմ, ոչ զխորագէտը տուած է, եւ ոչ
ալ զարդարն եւ զօրինաւոր : Պապին անսխա-
լութեան խնդիրը՝ արդարեւ ամենածանր խն-
դիր, քանզի հաւատոյ մասն պիտի սեպուի, եւ
ընդհանուր հաւատացեւոց խղճին վրայ պի-
տի ծանրացունէ ամենաբեռն պարտք մը, ա-
նոր համար է որ եկեղեցւոյ հարց մէջ այնչափ
ընդդիմութիւն կը կրէ, եւ որուն համար խոհա-
կան եւ պատուածարեալ հայրապետք զգուշաւոր
քննութեանց, եւ բիւր հարցափորձի տակ կ'ուզեն
ձգել, եւ Հոգւոյն սրբոյ շնորհքը կը հայցեն, որ-
պէս զի չըլլայ թէ եկեղեցւոյ հաւատոյ սրբութեան
գանձարանը մարմնեղէն եւ մարդկային պղղ-
ծութեամբ արատաւորեն, — եւ թող զայլ բիւրա-
ւոր ծանր պատճառները : — Իսկ ահա նոյն ժամա-
նակ անդիէն եպիսկոպոսաց խումբ մը կ'ենէն իս-
ռըն 'ի խումբն արշաւելով անկէ իրեն շահալիւսաւոր

ընելու : Շահալիւսաւոր րնելու, հաւատոյ վարդա-
պետութիւն մը, որ ստանալիք եւ յրենց հասնի իրդ-
ճին ծանրութիւնը, եպիսկոպոս շահ, եւ քառակն-
ցուցիչ պատճառաւ : Որ քրիստոնէական ոգւոյն
արդարութիւն է յորդորելը, որ շահու համար
ճշմարիտ վարդապետութեանց կարգը անցունել
տայ, վարդապետութիւն մը որ կարելի է թէ սուտ
ըլլայ, բայց ստոյգ՝ որ կասկածելի ըլլայ, եւ ա-
մենաստոյգ՝ որ վնասակար ըլլայ : Շահու համար
ստութիւն մը ճշմարիտ ըսելով հաւատարեաց կար-
գը անցունել տալ, ուրացութիւն է հաւատար այ-
նըմ, որ շահու համար հաւատոյ ճշմարտութիւն մը
կուրանայ : Արդ այդպիսի խրատու մը չկրնար մե-
զի յուսացնել որ մարդկային նկատմանց դիմաց չը
տկարանայ, եւ չը համաձայնի ընդ այնտիկ զմեզ
դատապարտելու, որ իբրեւ հաւատոյ ուղիղ վար-
դապետութեան եւ հանգանակին դէմ հայհոյու-
թիւն կը բամբասեն ազգային իրաւանց պաշտպա-
նութիւնը, եւ միով բանիւ չդաշնագրի նոյն իսկ
մեր մահուչափ թշնամեաց հետ : — Բայց թէ իրօք
Բլիւյիմ այդ խորհուրդը կամ խրատը տուած ըլ-
լայ, մեք չէաք 'ի Հոռով որ լսէինք եւ հաստա-
տենք, բայց թէ ինքն ալ անսխալութեան վարդա-
պետութիւնը ստորագրողներէն մէկն եղած է,
դժբաղդաբար ամենաստոյգ է : . . .

Արդ ահա այդպիսի պատգամներ մըն է որ
հրահանգ առած եկեր է մեզմով եւ քաղցրու-
թեամբ շահել զժողովուրդը, եւ հաշտութեան մի-
ջոյ մը դանել : Որք կրնայ ըլլալ այդ հաշտութեան
պայմանը, որ մեզի առաջարկէ : Կը ճանչնամք մեր
հակառակորդին հին զէնքերը, երկբայութիւն չը

կայ որ նա իւր հնացեալ սկզբունքներէն ետ չը-
կենար, յորոց զբազումս հեթանոս աշխարհակա-
լութենէն իբրեւ աւանդ եւ իբրեւ արուեստ ժա-
ռանդած է: Բաժանել է՝ Դիւր, իւր քաղաքագի-
տութեան առաջին բանալին է ամենէն ամբողջնոց
դձնափակները բանալու: Քննենք մեք զվերջ ուշի
ուշով թէ արդեօք յԱզգիս՝ այս սերտ միութեան
ժամանակ ալ կայ՞ բաժանելի տարր մը, որ չվը-
րիպի հակառակորդին սրատես աչքէն:— Այո:

Ժողովուրդը Հասունի հետ կուուելու ատեն
երկու զատ եւ որոշ զգածումն յայտնեց, եւ կըու-
ւոյն նպատակը անոր վրայ դրաւ: Ժողովրդեան
մէկ մասը խնդիրը մէկ կողմէն միայն տեսաւ, եւ
մէկալ մասը ուրիշ կողմէն, բայց երկուքն ալ միա-
դունդ եւ միաբան կուուեցան: Մէկ մասը կըու-
ուեցաւ ազգային իրաւունքները ըստ ամենայնի
եւ անթերի պահելու վրայ, կուուեցաւ արեւե-
լականութիւնը անխառն պահելու վրայ, կուուե-
ցաւ իւր ազգութեանը դէմ զինեալ սկզբան մը
դէմ, եւ ուր տեղէն ազգիս վրայ կործանիչ յար-
ձակումն կուդար, անոր դէմ կուիւ բացաւ:— Իսկ
երկրորդը տեսնելով որ Ազգիս մէջ ամեն շարեաց
պատճառը Հասունն է, իրեն կուիւր դարձուց Հա-
սունին դէմ. ուստի ասոնց բուն կուիւն էր ուղղա-
կի Հասունի անձին դէմ. ըսել է որ եթէ Հասունը
վերցուեր, իրենց կամքին հասնելով ալ կուիւ ընե-
լու բան չէին ունենար: Բայց բարեբաղդաբար ոչ
ոք կը մնայ այսօր այս կարծիքէն: Ասով յայտնի
կըլլայ որ այս մարդիկը սուրի դէմ կը կուուէին,
իսկ առաջինները սուրը շարժողին դէմ: Այո եր-

կու զանազանութիւնները իրարմէ աղէկ որոշելը
չատ հարկաւ որ է Բլիւլիմին հետ բանակցութեան
մտնելէն առաջ:— Ահա ասիկ Հռովմայ բնառած ան-
նըշմարելի ճեղքը, զոր իւր բաժանմանը առթիւ
պիտի առնու, եւ երկրորդ մասին կուսակցութեան
կռնակ կենալով, այսինքն զՀասունը մերժել,
բայց ազգային իրաւունքէն զանց առնել տալով,
բաժնէ եւ զատանէ այդ երկու միաբանութիւնը
զօրութիւնները, որոնց մէկուն դիտած ճամբան
յարեւելա կը տանի, եւ միւս յարեւմուտս:

Կայ միւս երկպառակտիչ ղէնք մըն ալ Հռովմայ
ձեռքը. այս է զեկեղեցականաց դասը բաժնել
Ազգէս, բայց այդ քահանայիցդ կի յնայ պատաս-
խանել, թէ այդ հաւատոյ խնդիր է, թէ ազգա-
յին կրնար չղատուիլ Ազգէն, եւ հաւատոյ մէջ հաս-
տատուն մնալ: Սակայն արիանան եւ ոչ ուստեք
վախնան քահանայքդ. նոքա ընդ ազգին ըւ-
լան. Ազգն արդէն մինչեւ ցմահ իրենց հետ է:
Շատ է Աստուծոյ առջեւ անխիղճ ըլլալնին. թող
մարդիկ զիրենք հալածեն, եւ իրենցմէ դուրս
հանեն ըստ Աւետարանին:— Բայց դառնամք մեք
դարձեալ մեր խորհրդածութեանցը:

Չիք երկբայութիւն որ Հռովմայ կեղծաւոր-
եալ քաղցրաբանութիւնը այս խնդրոյն վրայօք
պիտի ըլլայ, որուն համար պէտք է արթուն ըլ-
լալ եւ չը խաբուիլ: Պիտի մեղմեխաբանէ համ-
զել զՊղղը որ Հռովմ Հասունը զրհել յանձն կառ-
նու, միայն թէ իրաւանց խօսքը չըլլուի: Եւ քե-
նի՞ յարմար Բլիւլիմի բերնին այդ պատգամաւորու-
թիւնը, մինչդեռ նոյն բերանն է որ կը համբաւի
թէ ըսած ըլլայ: « Գանի որ ՚ի Պօլիս Ազգը Հա-

սունին դէմ գանդատ ունէր, եւ իրեն կողմը բռնեցի, եւ քէն տեսնելով որ իրաւունքները պաշտպանելու ելաւ, եւ ալ չեմ կրնար անոր դատը պաշտպանել, եւ անոր կուսակցութիւն ընել» :

Եթէ ստոյգ է եւ այդ խօսքը, (զոր իւր բռնած ճամբան պիտի յայտնէ քիչ ատենէ) ի՞նչպէս կարելի է որ այդպիսի մերժելի եւ հայրապետական ակնարկան անարժան անձին հետ միաբանի հիմա, այն գործոյն համար, որուն համար էր որ Հասունը կը բամբասուէր յայնժամ որ էր այս ազգային իրաւանց բռնաբարութիւնը : Ի՞նչ կը համարէր Բլիւլիմ Սզգին այդ բազմաշփոթ յուզումը եւ անդադարելի վէճը . միթէ նիւթական շահո՞ւ վէճ, եւ կամ անձնական ատելութեամբ մը շարժեալ գրգռութիւն : Եթէ այնպիսի ինչ ըլլար, իւր ընդայնպիսոյ Սզգին ան ատենուան բռնած կուսակցութիւնը չէր արդարանար յաւիտեան : — Բայց թէ անոր համար կը հալածէր ղՀասուն, վասն զի խռովութեան առիթ է, — արդ Բլիւլիմ լաւ քան զմեզ դիտէ, որ Հասուն գործիք մըն է, եւ բուն խռովութեան սկզբնապատճառը նա ինքն է Բրութակնտայն, եւ նորա առաւելագանց տիրապետութեան ողին . — եւ անտի ազատանալ կը բընուրէ Սզգս եւ Արեւելք եւ Արեւմուտք :

Ս. յո, չխաբենք զմեզ եւ չխտրուինք . Հասունը չէ մեր բուն հակառակորդը, եւ մեր բուն խռովարարը, այլ Բրութակնտայն է : Սզգ իս աղետից պատճառ ցարդ ոչ թէ Հասունն է, այլ Բրութակնտայն . անոր հակադդային ողին է, անոր չատինականութեան տարածիչ ողին է, անոր ի

բազմաց հետէ երկնած Սատուածպետական միահեծան իշխանապետութիւնը, որուն մէկ ոտքը յարեւմուտս հաստատելէն վերջը, երբոր սկսալ յողնիլ ու տկարանալ, սկսաւ արդ դէպ յԱրեւելքս յենալ : Հասունը Հռովմայ կամաց գործիք է, եւ ոչ այլ ինչ : Հասունին հետ հակառակելով եւ Հասունը վերցունելով՝ գործիքը վերուցած կ'ըլլանք, գործիքը շարժողը վերուցած չեմք ըլլար : Հասուն գործիքը դիւրին է աներեւոյթ ընել կարմիր ծիրանոյ մը տակ զինքը ծածկելով, բայց գործիքը շահ : Քանի որ շարժիչ պատճառը կեցած է, թէպէտ եւ Հասուն ի չիք դառնայ, կըռիւր միշտ պիտի շարունակէ : Հասունը վերցուի նէ, տեղը Առաքելեան մը կուգայ . Առաքելեանը վերցուի, Բլիւլիմ մը կուգայ . վերջապէս ետեւէ ետեւ կուգան ու կուգան, ամենն ալ մէկը խիստ կերպով, եւ մէկալը կակուղ կերպով՝ նոյն ազգակործան սկզբանց հաւատարիմ պաշտօնեայք : Քանի որ այս չար եւ ամենայն իշխանութիւններու թշնամի սկզբունքը տիրած է ի Հռովմ, եւ մեր վրայ մասնաւոր կերպով կ'ուղէ բռնանալ, ոչ մեք, ոչ մեր որդիքը, եւ ոչ մեր թոռները, եւ ոչ մեր եօթը պորաը խաղաղութիւն տեսնալիք ունին : —

Ուստի Բլիւլիմէն մանաւանդ Սզգին պահանջմունքը ոչ թէ միայն Հասունին վերցուիլը պիտի ըլլայ, այլ նաեւ իւր ամեն յափշտակուած Սզգային իրաւանց ետ դառնալը, կամ թէ ըսենք բացարձակ կերպով յայտնելը Սզգին անոնցմէ չհրաժարելը : Իսկ թէ որ անոր որոգայթաւոր խօսքերէն խաբուելով, դո՛հ ըլլայ եւ միայն Հա-

սուենի վերնալավը, դիտնայ որ կորսուած է, եւ յա-
ւիտեան կորսուած :

Մաքերնուս առջեւ բերենք այն երկու նշա-
նաւոր դիպուածները, որ ահա քիչ օրերուս մէջ
պատահեցաւ մէկը մեր այքին դիմաց, եւ միւսը
ի Հռովմ: Առանց դատի, առանց օրինաւոր դա-
տասազի, առանց քննութեան եւ առանց հար-
ցափորձի Ազգային եպիսկոպոս մը, Ազգային Սին-
հոդոսէ ընարուած, եւ միաձայն ժողովրդէս դու-
եալ Հայրապետ մը, յանկարծ նախատակոծ եւ
անարդական կերպով, իբրեւ սինըքոր յանցաւոր,
առանց պատկառելու յայեացն եւ ի պատուոյն,
կը կանչեն ի Հռովմ: — Եւ հոն դարձեալ ի Հռովմ
ի մօտ աւուրս, մեծ քիչ մը տակ՝ տիեզերական
աստեան մը առջեւ, այլիչ Ազգային արքեպիս-
կոպոսի մը վրայ ահադին եւ բուռն սպառնայիք
կ'ազգեն զինքը պատկառելի միարանութեան
մը Երբայութենէն ձգելու, եւ միանդամայն իւր
Արքեպիսկոպոսական ավտուէն ալ հրաժարեցունե-
լու: — Պատճառ. — չիք պատճառ, իրենք զի-
տեն, զի հարցունելու, քննելու եւ տեղեկանա-
լու անկարօտ են: Ահա այդ աստիճանի հասած է
այդ Բրորականտայիդ անհնարին իշխանապետա-
կան բռնաւորութիւնը յետին լրջութեանը, որ
ոչ եպիսկոպոսական պատուոյն ակն ածէ, եւ ոչ
Ազգի մը երեւոխաններուն եւ հայրապետացը
մեծարանք կ'ընծայէ զորոնք իբրեւ ծառայ եւ
ստրուկ կը գործածէ, ոչ միանգամ եւ ոչ երկու: —
Ահաւասիկ Բլիւլիմի դանալիքը՝ խռովութեան
բուն դրդուիչը եւ սկզբնապատճառը:

ԲԼՅԻՄ
ՆՈՂՅԻՄ

Ահաւասիկ ասոնք հաւաստի եւ անժխտելի
գործք, որոց գոհ եմք կատարուելուն, եւ Աս-
տուծոյ նախախնամութեան ցոյցք, որ հեռագրա-
կան լուրերը ուչ հասնելով 'ի Հռովմ, Բրորական-
տայի երկնած որոգայթները յայտնուեցան, եւ
հասկցուեցաւ իւր մեծ դաւաճանութիւնը եւ բըռ-
նութիւնը որ պատրաստուեր է եղեր ընելու Ազ-
գիս ամեն մէկ եպիսկոպոսաց վրայ, եթէ Ազգա-
յին իրաւանց պաշտպանութեան Հատազոյլութիւն
մը ընելու համարձակէին: Արդ քանի որ Պառնա-
պոյի եւ Հասունի բռնաբարութեանց չափը այս
աստիճանի հասած կը տեսնեմք, քանի որ կը տես-
նեմք որ իրենց նկատեալ անօրէն խորհուրդներէն
բնաւ ետ չպիտի կենան, քանի որ մեր ձեռքը ա-
պահով երաշխաւորութիւն մը չկայ, եւ քանի որ
ստուգապէս գիտեմք որ Հռովմ իր ազգակործան
միտքը միշտ ամենայն եղանակաւ յառաջ տանել
պիտի ուզենայ, — ոչ երբէք իմաստութիւն է մեզ
մեր ձայնը եւ ազազակը իջեցունել եւ խաղաղել,
մինչեւ որ ազգային իրաւունքները եւ մեր նախ-
նական ազատութիւնը չամրացունեմք եւ չապահո-
վեմք դաշնագրաւ հաստատեալ եւ վաւերացեալ
նաեւ Օսմանեան պետութեան կնքովը:

Արդ յայտնի դիտնայ Բլիւլիմ, որ Ազգիս վե-
ճը անձնական չէ, եւ ոչ ալ ընդ Հասունի անձնա-
կան ընդդիմութիւն մը ունիմք. այդչափ մեծ ոք
չեմք համարիր զՀասունդ, մինչեւ ազգովին, զի-
նիմք իրեն հակառակ, եւ այդչափ վեր 'ի վայր
յուզեմք զաշխարհ: Ոչ անձի մը համար է կռիւը
այլ սկզբանց պատերազմ: Եւ սկզբանց պատերազ-
մը քան զամենայն պատերազմունս ահեղ է եւ արիւ-

նահեղ : Չխարէ ինքզինքը Բլխլիմ : — Իսկ եթէ Բլխլիմի, եւ իւր նմանեաց կարծիքն եւ պատճառն այս ըլլայ, (թէ որ կարենայ պատճառ անուանել), թէ կարելի չէ ընաւ Հռովմայ հետ դուրս ելլել, եւ անհնար է անոր յախշակածը ճիրաններէն ճոցոպրել, ուրեմն ըսել կ'ուզէ թէ Հռովմայ արդարութեան օրէնքը բռնութիւնն է : Եւ եթէ այդ այդպէս է, ինչո՞ւ այդ ստորին ժառայական պաշտօնը յանձն կ'առնու կատարելու, գործ մը որուն ոչ միտքը համոզուած է, եւ ոչ արդար կը դատէ : Գառնամք ուրեմն վերստին վերոյիշեալ խօսքին եւ սկզբանց, այն թէ շահու համար ըսկզբունք մը կրնայ եզեր քարոզուիլ, կամ թէ ըսենք՝ շահու վրայ հիմնել զամենայն գործ : Սակայն զայդ դիտեմք, որ այդ չէ առաքինութիւն, ոչ քրիստոնէական եղբայրօրրութիւն եւ ոչ աստուածավայել կրօնասիրութիւն, որուն դրօշակիրք նոքին իսկ Աստուծոյ անուանը անուանակիրքն են եւ Աստուծոյ անուան աւետարանիչ հայրապետք :

Վերջ տանք խօսքերնուն թէ ուրեմն Բլխլիմին հոս խաւրուիլը վճռական վախճանի մը պիտի չըծառայէ այլ հիմնական բաժանման վերջ տալով դարձեալ միաբանեցունել մեղմիկ ճամբաներով, որպէս զի ետքէն Բրորականտայն իւր ընդիւիքը դարձեալ առաջ տանի աւելի բռնաւոր կերպով : Ըսել է որ Բլխլիմ խաւրուեցաւ իրբեւ Ազգին հաճոյական մարդ մը անուշիկ երեսովը խաբելու Ազգը, եւ որոգայթի մէջ ձգելու, որ իւր իրաւունքներէն ետ կենայ, եւ կուրօրէն հնազանդի Պապին բացարձակ կամայք, որուն առջեւ բաց պիտի ըլլայ եւ արձակ հրամանաց ասպարէզը ամե

նայն ընդարձակութեամբ : — Ահաւասիկ Բլխլիմին քաղցրախօսիկ բանքն « Ազգային իրաւունքները զոհուին նէ ալ, բան մը չէ, սիրելիք իմ : Սրբազան հօրը կամքը առաջ երթայ, դուք ալ անվարձ չէք մնար Աստուծոյ արքայութեան մէջ ձեր այս որդիական հնազանդութեանը համար : Մեր սուրբ Հօրը գլխաւ սիրաջ տեսնելով որ իւր սիրելի որդւոց մէջ հերձուածի սերմն ընկած է, եւ սրբաբնուն մէջ Մասօնի հունտերը սկսած են ծլելու, սուրբ Հայրը իմխոնարհութիւնս ձեզի խրկեց խոստանալով, որ ինքը սուրբ Հայրը զձեզ հայրաբար կը հողայ, եւ առաւ ներողութիւններով զձեզ կը լցնէ, որ ասկէ ետքը ամենքդ ըլլաք եկեղեցւոյ հարազատ որդիք, եւ թէ որ անխոհեմ եկեղեցականներէն գրգռուելով ըմբոստութիւններ ըրիք նէ ալ, սուրբ Հայրը իրեն ողորմած սրտովը ամենուրեք ողորթիւն կուտայ, եւ որպէս զի այս բարի ժողովրդեան մէջ ասոնց նման հերձուածի որոմն մէջ մըն ալ չսրատահի, այդ անխոհեմ եկեղեցականներն ալ պիտի պատժեմ կանոնական կերպով, եւ բանադրանաց կայծակները իրենց գլխուն վրայ պիտի թափեմ, » :

Եւ այս կախուղ քաղցրաբանութիւնները ի՞նչ պէս լաւ կը միաբանին վետոր, 18 ին Բլխլիմին դալուստը իմացունող հեռադրաց սպառնալից եւ որոտընդատ խօսքերուն հետ : — Բայց անշուշտ ժողովուրդը չխաբուիր այս խաբէական խօսքերէն, եւ իւր դիտցածէն եւ իւր մտաց համոզումէն ետ չը կենար, եւ անոր նմ Քոստանտնուպոլիսի իւր նմ Քոստանտնուպոլիս կը դնէ :

Այո՛, անցաւ ծածկութեան ժամանակը : Հը

րապարակաւ կը գործէ Բրօքականտայն, հրապարակաւ կ'անարդէ զմեզ, եւ կ'արհամարէ եւ առաջի աշխարհի անպատիւ կ'ընէ մեր եպիսկոպոստունքը եւ մեր ժողովրդեան մեծամեծները, որոնք Ազգիս միշտ բարերար եղած են, ուրեմն եւ մեք հրապարակաւ բողոքեմք իրեն դէմ, եւ հանդիսանալով կերպով մերժեմք եւ բազմեմք իրեն մեր իրականց դէմ գործածած անլուր բռնաբարութեանց դէմ: Այ՛ սաստկապէս եւ անպատուակ բողոքեմք Բրօքականտայի ինքնակամ եւ ինքնիշխան ընթացիցը դէմ, որուն օրէնք՝ իւր կամքն է եւ հաճոյքը: Գիտէինք մինչեւ հիմա թէ Ազգիս ամենայն չարեաց պատճառ Բրօքականտայն է, բայց բերններնուս մէջ կը պտտցունէինք եւ ականջէ ականջ կը հծծէինք միայն, եւ չէինք համարձակեր յայտնապէս զուրցելու զայն եւ հրատարակելու: Բայց հիմա հասած է ատենը, որ ամեն բան յայտնուի եւ ընդ աշխարհ ամենայն հուշակուի: Մեր ազգային խնդրոյն ոյժը հիմա այդ յայտնութեան վրայ կեցած է, որ մեր հակառակորդէն ազատինք: Այլ ուստի՞ այսուհետեւ երկիւղ, ահա Օսմանեան Պետութիւնս ինքն մեզի իբրեւ իւր հաւատարիմ հպատակաց հովանաւոր է եւ պաշտպան, եւ ընդ մեզ միակամ եւ միաբան կ'ուզէ անկողնոխ եւ անխախտ պահել տալ մեր Արեւելեան եկեղեցւոյս հայրապետական Աթոռոց» իրաւունքները, որք իւր քաղաքական իրաւանց հետ անմիջական յարաբերութիւն ունին: Զօրաւոր եւ խրախուսական է ժողովրդեանս դիրքը: Արդէն իսկ սկսաւ իւր արիական պատերազմը, որուն դրօշը համարձակ բացաւ. ո՞չ ապաքէն վատութիւն է եւ քաշուիլը:

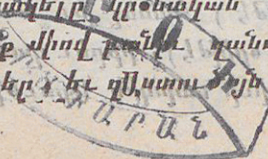
Ամեն օր յամեն կողմանց լսածը ոչ այլ ինչ է, բայց այս խրախուսական ձայնը. կեցցեն Հայտ:—Քաղաքս բողոքող Հայտ: Ազգիս համբաւը բոլոր Եւրոպա հընչեց, եւ բոլոր Եւրոպա մեզ հանդիսատես է եւ ձեռնտու: Ահա օրագիրք Ազգիս եւ օտարաց, ժողովրդոց կարծիքը միանգամայն մեզի խրախոյս կը կարդան, եւ դավեստներ կուտան մեր քաջասիրտ նահատակութեանը ընդդէմ մեր հարստահարող Բրօքականտայի:

Ո՞չ ահա եւ Արեւելք ողջոյն, եւ մեր հայրենակից Ասիացիքն բովանդակ եթէ Ասորիք, եթէ Քաղղէացիք, եթէ Մեկքիդք եւ եթէ Մարոնիքը ձանձրացեալք եւ տաղակացեալք ՚ի նմին Բրօքականտայէ մեր քաջասիրտ դիմակալութեանը կը սպասեն անձկով, որպէս զի եւ նոքա ընդ մեզ պատերազմակից ըլլան: Ո՞չ ահա եւ նոյն իսկ Հռովմայ Տիեզերական ժողովոյն միգամած եւ ամպապատ ծածկութեանը մէջէն կը լսեմք մեծամեծ գանդատանաց դղրուումները Բրօքականտայի բռնած ճամբուն դէմ, նոյն իսկ Ամերիկեան միսիոնարք չե՞ն մի բողոքեր կոր:

Ահաւասիկ Օսմանեան պետութեան հաստատած եւ ՚ի գործ իսկ դրած կրօնից լիակատար ազատութիւնը, եւ միանգամայն Ազգիս ձեւացած միահեծան կաթողիկոսութիւնը հանդերձ միաբանութեամբ իրեն դաւառական եպիսկոպոսաց, եւ անխոնջ գործունէութեամբ դաս դաս մեծաստանաց եւ վանօրէից բաւական չեն զազգս իրեն կրտսերութենէ (միսօրիթէ) հանել եւ ստանալ իւր աւագութիւնը (մատօրիթէ), իբրեւ զամենայն քրիստոնեայ ազգս, եւ իւր նախնին Արեւելական

եկեղեցւոյն ինքնիշխան իրաւասութիւնը 'ի ձե-
ռքս բերելու, որով հաստատած եւ ծաղկեցու-
ցած էր իւր սեփական եկեղեցական ծէսերը եւ
արարողութիւնները: Անցաւ ուրեմն իւր այլալե-
զու դայեկին եւ սանտուին անսխալ խնամքները,
որուն միջամտութիւնը աւելի շիտթից պատճառ-
քն հիմա, քան թէ խաղաղութեան:

Յիրաւի արդար է եւ լի իրաւամբ ժողովրդեան
այդ պահանջքը եւ օրինաւոր իւր անկախ աղա-
տութեան խնդիրքը: Յարատեւ պնդելու է, եւ
ուչ երբէք դադարելու է իւր պահանջմունքէն, որ
է իւր աղգային իրաւանց եւ սովորութեանց լիա-
կասար պահպանութիւնը: Գոչեմք միաբերան թէ
Հռոմէական եմք հաւատոյ դաւանութեամբ, եւ
հաւատակից կաթողիկէ ժողովրդոց բովանդակ
տիեղեբաց, բայց մեր աղգային իրաւունքներէն
մազիւ չափ չեմք հրաժարիր, որ մեր ի հարց մերոց
աւանդեալ ժառանգութիւնն է. այո, մերն է եւ
մեր դաւակացը, զոր մեր հարքն մեզ ժառանգե-
ցուցին, զնոյն եւ մեք մեր որդւոցը պիտի ժա-
ռանդեցունեմք: Բրորականապէս կ'ուզէ մեր ձեռ-
քէն բռնաբարել այդ իրաւունքները արմատաքի-
սակայն այն դիւցապական եւ անսասան նահա-
տակութիւնը պատուար պիտի կանգնեմք անոր
բռնաբարութեանց դէմ, ինչ որ գրին մեր հար-
քը, յորոց բաղումք դեռ կենդանի են, անոնց
դէմ որք զիրաւունս խղճի հաւատոց կ'ուզէին
բռնաբարել եւ բռնադատել: Իրաւանց վրայ նա-
հասակելը վրձնական զգացում մըն է: Լաւ գի-
տեմք միով բռնա դանադանել եւ տալ զկայսերն
կայսեր, եւ զՍասունոյն Ասաուծոյ:

« Ազգային գրադարան

NL0242608

